

A nagy leállás: a magyar munkahelyek közel fele került veszélybe

A COVID-19 vírus okozta járványhelyzet számos területen okozott és okoz nehézséget, hiszen a társadalmaknak egyszerre kell szembenézniük egészségügyi, gazdasági és szociális krízissel. A járvány következményei közvetlenül jelentkeztek a munka világában, hiszen a legkülönbözőbb gazdasági szektorokban tevékenykedő vállalkozások tömegei szembesülnek csőd közeli helyzettel és kényszerülnek munkaidő- vagy létszámcsökkentésre. Az ENSZ munkaügyi szervezete, az ILO (*International Labour Organization*) folyamatosan igyekszik monitorozni a járványhelyzet által okozott gazdasági károk munkaerőpiaci hatásait, és becsléseket adni a veszteségekre. Ez a rövid írás részben a szervezet legutóbb kiadott beszámolója alapján készült.¹

A gazdasági sokkhatások munkaerőpiaci következményei általában késleltetetten jelennek meg, a COVID-19 okozta krízis azonban annyiban is különbözik a korábbi válsághelyzetektől, hogy azonnal éreztette a hatását a munka világában. Az ILO becslése szerint 2020 második negyedévében a globális munkaórák száma 6,7%-kal csökken, ami nagyjából 195 millió teljes munkaidejű munkahely elvesztésének felel meg. A veszteség ugyanakkor nem egyformán érinti az egyes ágazatokat. Jelenleg körülbelül 1,25 milliárd ember, a globális összefoglalkoztatottaknak körülbelül 38%-a dolgozik a járvány következményei által leginkább sújtott szektorokban (kereskedelem, vendéglátás, feldolgozóipar, üzleti szolgáltatások stb.). A globális munkaerő 80%-a él olyan országokban, amelyekben bezárták a munkahelyeket vagy valamilyen módon korlátozták a munkavégzést. Ezek elsősorban a fejlett és közepesen fejlett országok; a fejlődő országokban még csak most kezdi éreztetni a hatását a krízis, a jóval korlátozottabb erőforrások miatt egyelőre megbecsülhetetlen kockázatokkal. A folyamat kimenetele teljesen bizonytalan, még nem látható előre, hogy a munkahelyek számának csökkenése hol áll meg. Ez elsősorban attól függ, hogy az országonként eltérő logikájú és mértékű állami beavatkozások milyen mértékben képesek újra dinamizálni a munkaerőpiacot. Magyarország szempontjából rossz hír, hogy az ILO adatai alapján a válság kedvezőtlen munkaerőpiaci hatásai a legnagyobb mértékben a közepes jövedelmű országokat sújtják. Ahogy írtuk, a járvány hatása eltérő mértékben és módon jelentkezik az egyes gazdasági szektorokban. A válság által leginkább érintett szektor az egészségügy és a szociális területek, ahol drámaian romlottak és romlanak a munkafeltételek, a járvány súlyosságától függően emelkedtek a munkavégzés fizikai kockázatai, a túlmunkával és a megnövekedett felelősséggel járó pszichés terhek.

A korlátozások ellenére egyik országban sem állhatnak le a szállítmányozással, élelmiszer-előállításal és az alapvető közszolgáltatások fenntartásával foglalkozó munkahelyek. Más ágazatokban azonban elsősorban a visszaesés okozta munkahelyvesztés, illetve a jövedelemvesztés következtében visszaeső kereslet tovább gyűrűző hatása jelenti a legnagyobb kockázatot. Az alábbi táblázatot az ILO munkatársai állították össze, ami a járvány hatásainak való ágazati kiterjedését és annak munkaerőpiaci összefüggéseit mutatja be.

¹ Forrás:

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf

1. táblázat. Globális ágazati kockázatok és főbb munkaerőpiaci mutatók

Gazdasági ágazat	A krízis jelenlegi hatása a kibocsátásra	Alapvető foglalkoztatási adatok (2020-as becslés a COVID-19-et megelőzően)			
		Foglalkoztatottak száma (ezer fő)	A globális foglalkoztatottakon belüli aránya (%)	Bérszínvonal (átlag havi bér/összes átlagbér)	Nők aránya (%)
Oktatás	Alacsony	176560	5,1	1,23	61,8
Egészségügy és szociális munka	Alacsony	136244	4,1	1,14	70,4
Közigazgatás, védelem és társadalombiztosítás	Alacsony	144241	4,3	1,35	31,5
Közműszolgáltatás	Alacsony	26589	0,8	1,07	18,8
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat	Alacsony-közepes	880373	26,5	0,72	37,1
Építőipar	Közepes	257041	7,7	1,03	7,3
Pénzügy és biztosítás	Közepes	52237	1,6	1,72	47,1
Bányászat, kőfejtés	Közepes	21714	0,7	1,46	15,1
Művészet, szórakoztatás, rekreáció és egyéb szolgáltatások	Közepesen magas *	179857	5,4	0,69	57,2
Szállítás, raktározás és kommunikáció	Közepesen magas *	204217	6,1	1,19	14,3
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	Magas	143661	4,3	0,71	54,1
Ingatlanközvetítés és üzleti szolgáltatások	Magas	156878	4,7	0,97	38,2
Feldolgozóipar	Magas	463091	13,9	0,95	38,7
Kereskedelem és gépjárműjavítás	Magas	481951	14,5	0,86	43,6

Forrás: ILO Monitor 2nd edition: COVID-19 and the world of work. Geneva: International Labour Organization

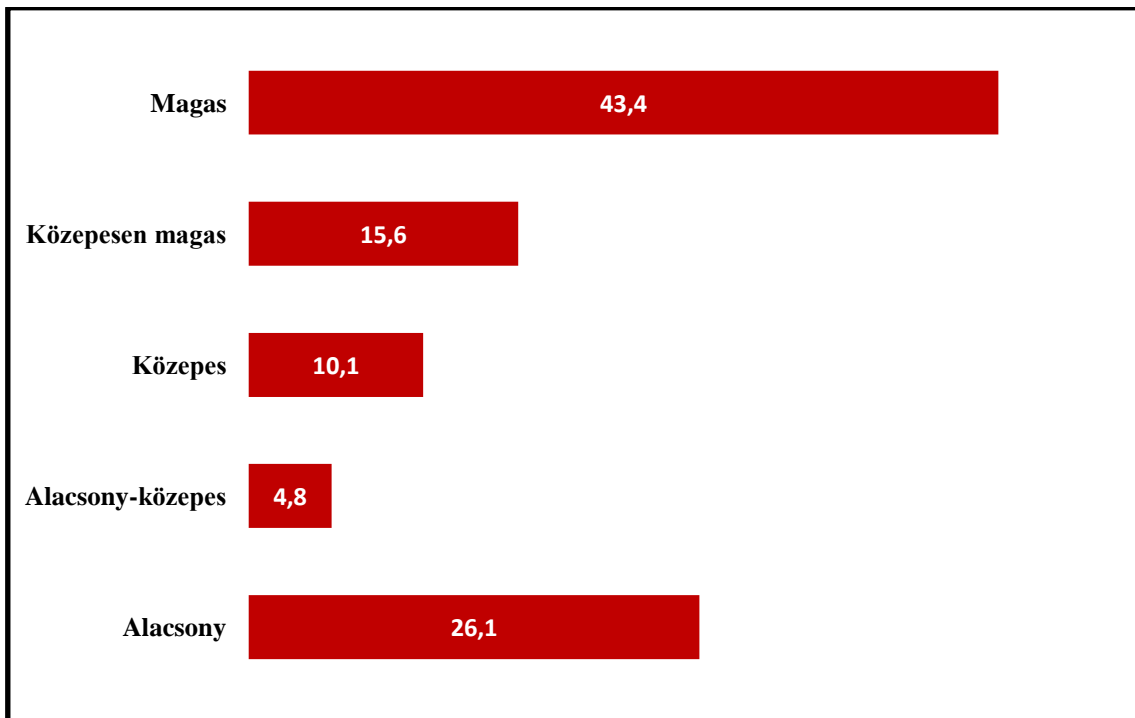
*ezekben a szektorokban az egyes alágazatokat eltérően érinti a járvány

Annak ellenére, hogy az ILO sem rendelkezik teljes körű globális adatokkal, a becslések alapján egyrészt azok a személyes érintkezést igénylő szolgáltatásokat nyújtó, élőmunka-intenzív ágazatok szenvedik meg leginkább a járvány hatásait, mint például a turizmus és vendéglátás, a kereskedelem, illetve azok az iparágak, ahol a kereslet váratlan visszaesése és/vagy az ellátási láncokban bekövetkezett zavarok jelentik a problémát, mint például az ingatlanszektor vagy a feldolgozóipar egyes területei. Ezek az ágazatok globális szinten 1,25 milliárd embert foglalkoztatnak, akiknek jelentős része alulfizetett, alacsony szakképzettséget igénylő munkakörökben dolgozik, így a krízis hatásainak való kitettségük is magas. A kockázatot ezekben az ágazatokban nem csak a munkahely elvesztése jelenti, hanem – elsősorban a kereskedelmi területen – a fertőzés veszélyének nagyobb valószínűsége is.

A válság hatásai ugyanakkor ágazatokon belül is differenciáltan jelentkezhetnek. Míg a közlekedési és hírközlési iparágban a repüléshez kapcsolódó munkakörökben állásidő csökkenéssel vagy kényszerleépítésekkel kell szembenéznie a szereplőknek, az áruszállítási és logisztikai területen dolgozóknak a munkaterhelés intenzív növekedéseivel kell számolniuk. Az agráriumban egyrészt a határlezárások okoznak problémákat a munkaerő biztosításában (és nem kizárólag a fejlett országokban), másrészt a fertőzés még nem jellemző nagy mértékben a rurális térségekben, ez a helyzet azonban változhat, így jövőbeli kockázatokra is érdemes felkészülni.

Érdeemes röviden áttekinteni a magyar munkavállalók munkaerőpiaci kockázatoknak való kitettségét is. A rendelkezésünkre álló adatok a Központi Statisztikai Hivaltól származnak és a 2019. évi utolsó negyedév helyzetét mutatják. Itt fontos megjegyezni, hogy a munkaügyi adatgyűjtés és -feldolgozás a legjobb szándék mellett sem képes lépést tartani a rendkívül gyors és drasztikus változásokkal, arra azonban az elérhető adatok is alkalmasak, hogy az ILO által becsült kitettségek alapján képet kapjunk a magyar munkaerőpiaci kockázatokról. A következő ábra a magyar munkavállalók megoszlását mutatja annak alapján, hogy a járvány munkaerőpiaci kockázatainak milyen mértékben kitett ágazatban dolgoznak.

1. ábra. A magyar munkaerő megoszlása ágazati* kitettség szerint (%)

Forrás: KSH²

*Magas kockázatú ágazat: feldolgozóipar, vendéglátás és idegenforgalom, kereskedelem, ingatlanközvetítés és üzleti szolgáltatások; Közepesen magas kockázatú ágazat: logisztika, szórakoztatóipar, infokommunikáció és szakmai, tudományos tevékenység; Közepes kockázatú ágazat: bányászat, építőipar és pénzügyi szolgáltatások; Alacsony-közepes kockázatú ágazat: mezőgazdaság; Alacsony kockázatú ágazat: humán egészségügy, oktatás, közigazgatás és védelem, közműszolgáltatások

Világosan látható, hogy a magyar munkavállalók több mint fele (59,2%) olyan magas vagy közepesen magas kockázatú szektorokban dolgozik, mint a feldolgozóipar, a vendéglátás és idegenforgalom, az ingatlanközvetítés, a szállítmányozás vagy a kreatív és szórakoztatóipar. Ez az arány nagyfokú kitettséget jelent, különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy ezeknek az ágazatoknak a nemzeti össztermékhez való hozzájárulása igen magas. A gazdasági kockázatok kettősek: egyrészt csökken az iparági kibocsátás, másrészt a jövedelemvesztés miatt csökken a vásárlóerő és a kereslet. A fentiekén túl számolni kell azonban a járványnak a munka világára gyakorolt egyéb negatív hatásaival is. Tekintve, hogy a modern társadalmak egyik legfontosabb integráló mechanizmusa a munkavégzés, amely sokak számára a jövedelem kizárólagos forrása is, a munkahely elvesztése egyidejűleg társadalmi, szervezeti és egyéni veszteség. A munkából való tartós kiesés révén mindez megjelenhet az egyének ismereteinek

² http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf016.html

és készségeinek, valamint motivációinak erodálódásában, az esetleges kényszerű pályaváltoztatás esetén a tudás fejlesztésébe történt egyéni befektetések inflálódásában. Ugyanez a szervezetek számára is veszteség, hiszen a felhasználási oldalon az elveszített munkaerővel annak tudása, kapcsolatai, és általában a humán erőforrással kapcsolatos korábbi beruházások is elveszhetnek. A szervezeti veszteség a válság nyomán gyakran széttziláló vagy sérülő emberi kapcsolatokban és a munkakörülmények radikális átalakulásában nyilvánul meg. A megváltozott munkavégzési formák, a munkavégzés koordinációjának és ellenőrzésének extrém gyorsan változó gyakorlatai azzal a kihívással szembesítik a szervezetek vezetőit, hogy képesek-e a kialakult és stabil munkaszervezeti megoldások átalakítására, az erőforrások rugalmasabb felhasználásra és saját szerepük és lehetőségeik újragondolására.

A válság azonban nem csak veszélyeket és kockázatokat hordoz magában. 1976-ban M. F. Weiner írt egy cikket a *Medical Economics* című lapba azzal a címmel, hogy *Egyetlen krízist sem szabad veszni hagyni – legyen az a betegé vagy a sajátunk*. Weiner ezzel arra utalt, hogy minden válsághelyzet lehetőséget teremt arra, hogy pozitív irányú változásokat indukáljon. A mondás – bár sokan állítólag tévesen Winston Churchillnek tulajdonítják – közismertségre nyilvánvalóan nem az egyébként minden bizonnyal kiváló orvosi lap révén tett szert, hanem Rahm Emanuel, Barack Obama egyik elnöki tanácsadója által, aki 2008-ban, az akkori válság idején ismételte el annak fontosságát, hogy semmilyen válságot nem szabad a kukába dobni, hiszen az mindig szolgál tanulságokkal a jövőre nézve, az általa kiváltott krízis pedig alkalmat ad arra, hogy átgondoljuk az addig természetesnek vélt mindennapi gyakorlatainkat. A koronavírus okozta válságnak is számtalan pozitív hozadéka lehet közép- és hosszútávon; a pótolhatatlan emberi és a jelentős gazdasági veszteségek ellenére is. Az ezzel kapcsolatos tanulás három szinten valósulhat meg:

- 1) Az emberek a mindennapjaikban tapasztalnak új dolgokat. A bezártság, az elvonulás átértékelésre készítet mindannyiunkat az emberi kapcsolatok fontosságától, a szabadidő hasznos eltöltésén át egészen a vásárlási szokásainkig, szinte az élet minden területén. Közvetlen tapasztalatot szerzünk arról, hogy nehéz helyzetben mennyire támaszkodhatunk ismerőseinkre, a munkáltatónkra, sőt, saját kormányunkra is. A koronavírus az elképzelhető legnagyobb bizalmi tesztje a társadalomnak, egyáltalán nem mindegy tehát, miképpen viselkedünk és mennyit tanulunk ebből.
- 2) A gazdasági szervezetek, kényszerből ugyan, de tömegesen és üzemszerűen vezettek be olyan új munkavégzési módszereket, mint például a távmunka, igyekeztek új szolgáltatások kiépítésével talpon maradni, átalakították nemcsak a belső, de a külső kapcsolattartási formáikat is. A multinacionális vállalatok esetében beindult a vita a globális beszállítói hálózatok átalakításának lehetőségeiről annak érdekében, hogy kevésbé függjenek a távol-keleti piacoktól és kevésbé legyenek kitéve a mostanihoz hasonló járványoknak.
- 3) Végezetül, a kormányzatok is keresik azokat a megoldásokat, amelyek gyorsan és hatékonyan képesek útját állni a járvány terjedésének, fenntartani a lakosság vásárlóerejét, megtartani a munkahelyeket a gazdaság leállásából származó veszteségek minimalizálása érdekében. Egy ilyen méretű járványhelyzet népegészségügyi szempontból legalább száz éve, a spanyolnátha óta ismeretlen terület volt Európában, a kormányzati intézkedések más részeihez viszont kiváló támpontot nyújtanak a 2008-as válság tapasztalatai.

Összességében tehát, bár rövid távon a járvány időbeli és térbeli lefutása, valamint az ennek nyomán kibontakozó gazdasági recesszió mértéke a legnagyobb kérdés, hosszabb távon talán még ennél is fontosabb, hogy mennyire vagyunk fogékonyak a tanulásra, képesek leszünk-e felismerni a tágabb összefüggéseket. Például, a távmunka bevezetése hatékonyabb lehet azokon a munkahelyeken, ahol a munkavállalók beleszólása is nagyobb a munkafolyamatok kialakításába, egyes vállalati döntések meghozatalába, mint azokon a munkahelyeken, ahol a munkavállalókat intelligens gépeknek tekintik csupán. Szintén égetően fontos kérdés, hogy a kényszerből távoktatásra átállt oktatási rendszer és oktatásirányítás képes lesz-e szisztematikusan összegezni a tapasztalatokat, és azokat valamilyen formában az oktatás színvonala terén tapasztalható egyenlőtlenségek csökkentésére fordítani. Az ilyen típusú intelligens tanulási folyamatok meghatározóak lesznek nemcsak abban, hogy milyen sikeresen építjük újra a gazdaságunkat, de végső soron abban is, hogy élhetőbbé tudjuk-e tenni azt a helyet, ahol élünk. Fontos azonban látni, hogy a reflexív társadalmi tanulás nem automatikus folyamat, ennek anyagi, szervezeti, emberi erőforrást érintő és technikai feltételei egyelőre korlátozottan adóttak.

Hivatkozások

ILO Monitor 2nd edition: *COVID-19 and the world of work*. Geneva: International Labour Organization, 2020.

Weiner, M.F. (1976) Don't Waste a Crisis — Your Patient's or Your Own. *Medical Economics* 53, no. 5.